

- **שם המחקר:** ממצאי משוב להערכת סדנאות בנושא הכשרות המשפטית.
- **שנה:** 2024
- **סוג מחקר:** מחקר קרן שלם
- **מס' קטלוגי:** 890-703-2023
- **שמות החוקרים:** ד"ר עדי לוי ורד.
- **רשות המחקר:** יחידת מכלול – מחקר והערכה, קרן שלם.

תקציר המחקר

מחקר זה נערך על ידי יחידת מכלול – מחקר והערכה, קרן שלם

רקע

מיזם הכשרות המשפטית, עוסק בפיתוח ידע בתחום יישום תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות עבור עובדות. ים סוציאליות. ים ברשויות המקומיות. בשנים האחרונות חלה התפתחות משפטית משמעותית בארץ וברחבי העולם בתחום כשרותם המשפטית של אנשים עם מוגבלויות, ובפרט של אנשים עם מש"ה, אשר עוגנה בתיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות משנת 2016. מחקרים עדכניים העלו כי קיים פער משמעותי בין הידע התיאורטי לבין השטח, וכי במסגרת קבלת החלטות של עו"סים בנוגע לכשרות משפטית קיימת בעייתיות ביישום עקרונות תיקון 18, שכן ההחלטות מבוססות פעמים רבות על פרמטרים מיושנים, וללא מתן משקל מספיק לעקרונות של רצון ואוטונומיה (ראה הרחבה בפרק ההקדמה). לכן, יעודו של המיזם לפתח כלים אשר יאפשרו את מימוש וקידום העקרונות אשר נקבעו בתיקון 18 ואת זכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לכשרות משפטית. הארגון שנבחר להפעיל את המיזם הינו הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות.

מיזם הכשרות המשפטית כולל שני שלבים – שלב הסדנאות ושלב יצירת כלי לסיוע בקבלת החלטות - כאשר סקר זה מתייחס לשלב הראשון בלבד. מטרת השלב הראשון, שלב הסדנאות, הן: א. להציג למשתתפים את תחום הכשרות המשפטית ואת השינויים שחלו בו בעקבות תיקון 18, ב. לשמוע ולרכז דילמות וקשיים אותם חווים המשתתפים בעבודתם בתחום הכשרות המשפטית של אנשים עם מוגבלויות, ג. להבין את מידת ההיכרות של המשתתפים עם התיקון והעקרונות המעוגנים בו, ו-ד. לזהות חסמים עיקריים במימוש העקרונות הקבועים בתיקון ולספק סיוע לצורך הסרת החסמים.

משוב להערכת הסדנאות

מטרת המשוב היא להעריך את הסדנאות בנושא הכשרות המשפטית (תיקון 18) בהן השתתפו העובדים הסוציאליים, במטרה לאסוף משוב אנונימי שישמש הן ללמידה ולשיפור הסדנאות בעתיד, והן לבניית כלי מקוון שיסייע לעובדים סוציאליים בהתמודדותם עם נושא זה. השאלון נבנה על ידי יחידת 'מכלול' (של קרן שלם) בשיתוף וועדת ההיגוי של המיזם, והתמקד בתחומים כגון: הכרות מוקדמת עם הנושא, תחומי עיסוק בעבודה, התרומה מהסדנאות, השינויים בתפיסות ובתחושות המקצועיות בעקבותיהן, ועוד. שאלון המשוב נבנה על פלטפורמת Google forms והועבר לעו"סים במפגש האחרון של הסדנאות, בחודשים מאי-יולי 2024. הנתונים (הכמותיים והאיכותניים) שהתקבלו באופן ממוחשב, על בסיס 87 המשיבים למשוב (מתוך כ-172 המשתתפים בסדנאות), עובדו ונותחו על ידי יחידת 'מכלול' ומוצגים במסמך זה.

מאפייני רקע של המשתתפים

כשליש מהעו"סים שהשתתפו בסדנאות הגדירו עצמם כעו"ס מוגבלויות כללי, כרבע עו"ס משפחות (בהן בן משפחה עם מוגבלות), כרבע עו"ס מוגבלויות עם אפיון אוטיזם, ומעט יותר הוגדרו כעו"ס מוגבלויות עם אפיון שיקום או אפיון מש"ה, עו"ס בוגרים עם מוגבלות ועו"ס לחוק סעד/סדרי דין/חוק עירוני/אפוטרופסות, עו"ס חינוך מיוחד, ועו"ס קשישים בסיכון. מעט מהמשתתפים ציינו כי הם מנהלים/מפקחים, מדר"צים או תומכת עו"ס. מבחינת הרשויות בהן נותנים העו"סים שירות, קיימת פריסה רחבה ומגוונת הכוללת אזורים גאוגרפיים שונים בארץ, סוגי רשויות שונות (עיריות, מ.א., מ.מ.), וחברות ומגזרים שונים (רשויות חילוניות, רשויות חרדיות, רשויות משולבות ורשות ערבית). כמחצית מהעו"סים שהשתתפו הם בעלי ותק של עד 10 שנים וכמחצית מעל 10 שנים, קרי, קיימת שונות בהתפלגות שנות הותק, ויש ייצוג בסקר זה לבעלי ותק שונה.

ממצאים

מתוך 87 המשיבים, 79% דיווחו כי הייתה להם הכרות מוקדמת עם תחום הכשרות המשפטית, בעוד 21% דיווחו כי לא הייתה להם הכרות מוקדמת עם תחום זה. אלה שענו כי הייתה להם הכרות מוקדמת, נשאלו לגבי סוג ההכרות המוקדמת וענו תשובות פתוחות אשר קובצו לקטגוריות הבאות: הכרות בסיסית, מועטה וכללית בלבד (f=12), הכרות במסגרת קורסים, הכשרות, ימי עיון והרצאות (f=10), הכרות במסגרת ידע בנושאים ספציפיים (f=9), הכרות במסגרת תפקידים כעו"סים בתחום (f=9), הכרות מתוך השטח ובליווי מקבלי שירות (f=9), במסגרת סיוע להורים/משפחות שפונים, מתן הפניות והמלצות (f=7), כתיבת תסקירים לבתי משפט (f=4), הכרות דרך המסגרות בהם עבדו/ניהלו (f=4), במסגרת התייעצויות (f=3) והכרות אישית (f=1).

מתוך 86 משיבים, 51% השיבו כי הם עוסקים בנושא הכשרות המשפטית מטעם תפקידם, אל מול 49% שאינם עוסקים בכך. אלה שענו שהם אינם עוסקים, נשאלו מי הדמות ברשות שעוסקת בכך? כאשר מחציתם ציינו את עו"ס סדרי דין/חוק, כ- 19% ציינו את פקיד סעד עבור חוסים או ראשי צוותים/מנהלים, כ- 17% ציינו את עו"ס אפוטרופסות, ושני משיבים (כ- 5%) ציינו את עו"ס עירונית לחוקי הגנה.

בשאלה כללית לגבי מידת תרומת הסדנאות, נמצא כי 64% מהמשיבים נתרמו במידה רבה עד רבה מאוד, 31% נתרמו במידה בינונית, ו- 5% בלבד נתרמו במידה מועטה או כלל לא נתרמו. כאשר התבקשו להצביע על דברים ספציפיים שהם למדו ואף מתכוונים ליישם, עלו תשובות מגוונות אשר קובצו למספר קטגוריות: הכרות וידע בנושא תומך בקבלת החלטות (f=14), מודעות וחשיבה חדשה (f=12), היכולת לספק מענה מתאים, להכווין ולתת את הדעת (f=9), ד. הבנה וחשיבות התיקון לחוק הכשרות המשפטית (f=9), חשיפה והתייעצות (f=7), העמקת הדיון (f=7), השפעת הסדנה על העבודה היומיומית (f=6), ידע בנושא אפוטרופסות (f=5), הבנה של ההבדלים בין תומך החלטות לאפוטרופסות (f=4), ועוד כמה תשובות בודדות נוספות. עם זאת, היו גם 6 משתתפים שציינו כי לא חשו שנתרמו מהסדנאות (שאלות שנתרו ללא מענה, הכרות עם התחום, ועוד).

מתוך 66 המשיבים על שאלת שינוי העמדות, כ- 79% דיווחו על שינוי בעמדותיהם ובתפיסותיהם בעקבות השתתפותם בסדנאות, בעוד כ- 21% דיווחו כי לא חל שינוי בעמדותיהם. כאשר נשאלו המשתתפים במה חל השינוי בתפיסתם? עלו תשובות מגוונות שקובצו לקטגוריות הבאות: נתינת מקום להעצמת בחירתו, עצמאותו, ומסוגלותו של האדם (f=10), הכרה במורכבות הנושא וקיומן של חלופות (f=8), הבנת המשמעות והחשיבות של תומך החלטות (f=8), הבנת ההבדל בין אפוטרופסות לתומך בקבלת החלטות (f=7), העלאת מודעות ופתיחות –

הן בקרב המשתתפים והן הצורך בהעלאת מודעות בקרב המשפחות ($f=5$), שיקול דעת בבחירה שהיא כבר לא אוטומטית ($f=5$), הבנה טובה יותר ודיוק ($f=4$), ואף 3 משתתפים שצינו כי חל שינוי – ללא פירוט לגבי מהות השינוי. נוסף על כל התחומים בהם ציינו המשתתפים כי חל שינוי, 14 משתתפים אחרים ציינו כי לא חל שינוי בעמדותיהם או תפיסותיהם בנושא.

בשאלה לגבי ההשפעה של הסדנאות על **תחושותיהם כלפי העיסוק בנושא**, נמצא כי בקרב 75% חלה עלייה בתחושת המסוגלות והרצון לעסוק בנושא, בזמן שבקרב כ- 9% נוצרת תחושת רתיעה מהנושא. כ- 9% נוספים ציינו כי לא חל שינוי בתחושותיהם בעקבות הסדנאות, ו- 5% (4 משיבים) ציינו כי הם חשים בצורך להבין יותר את הנושא (כלומר התעורר עניין להעמיק וללמוד יותר, אך לא דווקא הוביל לפעולה מיידית).

תשובותיהם של 46 משיבים לגבי **דרכים לשיפור הסדנאות**, נגעו בכמה תחומים: א. חיבור בין תאוריה ופרקטיקה – צורך להביא יותר תיאורי מקרה, דוגמאות ויישומים מעשיים העולים מהשטח ($f=18$), ב. רצון ליותר שיתוף של המשתתפים במהלך הסדנאות (בפעילויות, במשחקי תפקידים, בדיונים קבוצתיים, בהתייעצויות על מקרים אמיתיים שלהם, ועוד) ($f=6$), ג. בקשה לקבלת ידע נוסף בדרכים שונות (כגון פרוספקטים בערבית, דפי מידע, רשימות גופים וארגונים, שירותי אינטרנט ספציפיים לנושא, ועוד) ($f=8$), ד. צורך למקד ולקצר את הסדנאות ($f=5$), ה. קושי עם פלטפורמת הזום (רצון לפרונטלי) ($f=4$), ו. מיקוד והתאמת התכנים לקהלים שונים, כגון הפרדה בין עו"ס קשישים ועו"ס מוגבלויות, והתאמה מיוחדת לעו"סים שלא מומחים בתחום ($f=4$). תשובות בודדות נוספות עלו בהקשר זה, ונגעו בצורך בשינוי מדיניות, בשימוש בשקופיות במצגות, בהעלאת המודעות לנושא בציבור ובקרב עובדים, בשיתוף גופים נוספים בתהליך, וברצון להתייעצויות נוספות ולליווי ויעוץ אישי ($f=9$). בשאלה זו, ציינו 15 משתתפים כי הסדנאות היו טובות מאוד, חשובות ומעשירות, ולכן אין צורך בשינוי/שיפור.

מסקנות, תובנות והמלצות

1. באופן כללי ממצאי המשוב היו חיוביים מאוד והצביעו על תרומה משמעותית למשתתפים – הן מבחינת רכישת ידע והן מבחינת שינוי תפיסות ועמדות בנושא, במגוון היבטים.
2. הממצאים הנוגעים להיכרות עם הנושא ולעיסוק בנושא מצביעים על כך שחלק ניכר מהעו"סים שהשתתפו חשופים לנושא, גם אם זה איננו תחום עיסוקם המרכזי. קרי, הנושא נוכח בחיים המקצועיים שלהם במידה כזו שמרבית המשתתפים שמעו עליו וכמחציתם דיווחו שהם עוסקים בו במידה כזו או אחרת, באופן ישיר או עקיף.
3. ניכר כי הושגה המטרה המרכזית של הסקר, לפיה עו"סים ברשויות ייחשפו לנושא זה, יכירו מושגים חשובים ורלוונטיים, וכן ידונו בסוגיות משמעותיות העולות בתחום. הנוכחות של עו"סים מהרשויות בסדנאות הייתה מרשימה, שכן שהשתתפו בסדנאות עצמן כ- 170 עו"סים. עם זאת, נראה כי חלקם ציפו ומעוניינים לקבל ידע נוסף וכלים שיסייעו להם עם ההתמודדויות בשטח. מטרת חלקו השני של המיזם, היא לענות בדיוק על צורך זה, כך שממצאי משובים אלו, בשילוב החומרים שנאספו על ידי מובילות הסדנאות (סיפורי מקרה, דילמות, חסמים, ועוד) – יספקו תשתית לפיתוח עתידי של כלי מקוון אינטראקטיבי לטובת סיוע לעו"סים בנושא זה.
4. הוצע לבחון מתן סדנאות דומות לרשויות נוספות, במטרה להגדיל את החשיפה של עו"סים לנושא זה, ואף להשתמש בסבב נוסף זה לטובת איסוף נתונים נוסף, שיתמקד באופן ספציפי במידע רלוונטי לטובת פיתוח הכלי המקוון.

מילות מפתח: כשרות משפטית, תיקון 18, אפוטרופסות, תומך החלטה, מוגבלויות, עובדים סוציאליים, משוב לסדנאות.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)